

Szabadfalvi József: Egy konzervatív állam-és politikatudós

Ottlik László (1895-1945)

A két világháború közötti magyar állam-és jogtudományi gondolkodás teljesen ismeretlen tudósának életpályáját megírni nem egyszerű vállalkozás. Az ismeretlenség okán ugyan a mű szerzője abban a kiváltságos helyzetben van, hogy az olvasóközönség számára eddig rejtve maradt elméleti munkásságot tár az olvasó elé, ám Ottlik László életét áttekintve közel sem egyszerű a feladat.

Szabadfalvi 2019-ben megjelent újabb monográfiája a témaválasztás szempontjából könnyen elhelyezhető a szerző tudományos életpályáján, hiszen ez a közel kétszáz oldalas mű szervesen illeszkedik korábbi alkotásaihoz. A magyar – elsősorban a két világháború közötti – jogbölcseleti gondolkodás kiemelkedő alakjaival számos monográfiájában és tanulmányában foglalkozott, s ezek között jónéhány életrajzi jellegű mű található. Ottlikről szóló könyve azonban több szempontból válthat ki érdeklődést az elméleti jogtudomány művelőiből. Az egyik ilyen motívum már a mű címéből is kiolvasható. A jogbölcselet Ottlik László esetében „csupán” kitekintés, hiszen érett munkássága a politikatudományhoz és államelmélethez kötődött. Ez pedig a Monarchia korabeli előzményeket figyelembe véve lényegében konzervatív közjogi hagyományokon nyugvó tudományterületnek számított, s már az I. világháború előtti időszakban számos, Ottlik László munkásságra is hatást gyakorló tudós eredményeit foglalta magában. Ide tartozott többek között Kautz Gyula, vagy Concha Győző, akikhez fűződő viszonyát Ottliknak is tisztázni kellett, miközben kiépítette az általa különösen fontosnak tekintett két tudomány módszerét és tematikáját, illetve tovább gondolta az elődök nézeteit saját korának kihívásai tekintetében. A másik „nóvum” mindenképpen ennek a sajnálatra méltón nem hosszúra nyúlt életpályának az egyes szeleteiben kereshető. Ottlik László fiatalkori indulását szemlélve a jogi és bölcsészeti tanulmányok mellett elég széles érdeklődési kör jellemezte. Amennyiben a családi indítást most még figyelmen kívül hagyjuk, elegendő csupán az irodalommal, illetve a művészettel való kapcsolatát megemlíteni. Előbbi esetében két igen elismert költő reflexiója segít a tájékozódásban: Tóth Árpád és Babits Mihály. Mindkét „költőfejedelem” ismerte Ottlik szárnypróbálgatásait, ami egyet jelent azzal, hogy a még formálódóban lévő fiatal tudós saját kortársai

számára egyáltalán nem volt ismeretlen. A művészet esetében a kortárs irányzatokkal szembeni ellenszenv, illetve *A szenzuális művészetéről* írott sorai lehetnek figyelemre méltóak, amelynek szintén volt visszhangja a korabeli lapokban.

A két kisebb próbálkozás után bekövetkező szellemi érési folyamatban a jogbölcselet, a társadalomtan (szociológia), a marxizmus ideológiájának bírálata, majd a politikatudomány és államelmélet következtek. Az olvasóban joggal merül fel a kérdés, hogy lehetséges-e ennyi tudományterület művelésében kellő alaposággal eljárni. Az is kérdésként merül fel, hogy miért hagyta „félbe” ígéretesnek induló jogbölcseleti nézeteit, s váltott az I. világháborút megelőző időszak konzervatív, azt csak némiképp meghaladó politikatudomány művelésére. Ugyanakkor már a monográfia ismertetése előtt fontosnak tartom kiemelni, hogy a kortársak számára Ottlik nézetei a tudományban sem voltak ismeretlenek, hiszen a korszak két társadalomtudósa: Horváth Barna és Bibó István is, bár eltérő súllyal, de reflektált nézeteire. Végül az utolsó motívum maga a személyes életút. Számos kortársához hasonlóan pályája politikai rendszerek váltakozása és világháborúk között zajlott, amelynek fénypontja egyértelműen a kolozsvári egyetemi tanári kinevezése volt 1940-ben, hogy ezt követően tragikus hirtelenséggel érjen véget. Egyetértve a monográfia szerzőjével, Ottlik László tudományos életét keresztbe törte volna a II. világháború utáni politikai rendszer, amit a könyv végén található fasiszta művek jegyzéke egyértelműen alátámaszt.

Szabadfalvi József monográfiája Ottlik László ismeretlensége okán a személyes életút állomásainak bemutatásával kezdődik. A magas rangú állami tisztviselőket adó Ottlik családban a jog-és állambölcselet iránti érdeklődés egyáltalán nem meglepő. A Pázmány Péter Jog-és Államtudományi Egyetemen végzett tanulmányokat csupán az I. világháború alatti katonai szolgálat akasztja meg, amelyet sikeresen befejezett a háború után. A hivatali tisztségei és családalapítás mellett fontos állomásnak tekinthető, hogy az 1920-as években négy félévet hallgatott a bölcsészkaron. Ez azért különösen fontos, mert az *Atheneum* hasábjain tanulmány formájában közzétett doktori disszertáció *A marxizmus tudományos igényei* címmel a korszak két konzervatív filozófus professzorának támogatásával született meg. A szellemi elődök nézetem szerint végig kísérték tudományos pályáján. Jogi tanulmányai során Concha Győző, bölcsész tanulmányai során Pauler Ákos és Kornis Gyula nézetei, illetve véleménye számított mérvadónak Ottlik számára. Egy készülődő tudós esetében ugyancsak fontos állomás a külföldi tanulmányutak iránya és az ottani kutatási irányvonalak átültetése, alkalmazása. Ottlik László alapvetően a magyar „németes vonal” képviselője, szemben Horváth Barna angol orientációjával, vagy éppen a századforduló jogfilozófusainak francia és angol társadalomtudományi gondolkodása iránti érdeklődésével. Miért? Ottlik Berlinben töltött fél évet, majd a bécsi Collegium Hungaricum ösztöndíjasa volt, végül eljutott Londonba is. Kutatásait elsősorban és túlnyomórészt a két német egyetemen végezte, ám ebben meglepő a Szekfű Gyulának 1930-ban írott személyes hangvételű levele: „Ami engem illet, csöndesen élek és dolgozgatok a porosz főváros nekem ellenségesen idegen, merev és rideg légkörében. Sokan vannak, akik

külföldi útjaikról az idegen dolgokért való kritikátlan rajongást hozzák magukkal. Engem ellenkezőleg többnyire és túlnyomóan a saját dolgaink, légkörünk és életformánk fokozottabb megbecsülésére serkent az idegen világ.”^[1] Az olvasó számára úgy tűnhet, mintha az újkori magyar társadalomtudományi gondolkodás egyik dilemmájában foglalna állást a fiatal Ottlik. Ez pedig az adaptáció problémája. Ottlik László nézőpontja ebben is konzervatív. A külföldi tapasztalatok nem arra valók, hogy a magyar társadalom, irodalom, művészet, vagy akár életforma azokat átültesse, hanem arra, hogy ráirányítsa a figyelmet a magyar sajátosságokra és azok értékelésére. Nem szabad meglepedkezni arról, hogy éppen ezekben az években kétirányú folyamat bontakozott ki a magyar értelmiség körében – nem először az újkori gondolkodásban – és ettől a kor társadalomtudósa sem tudott elszakadni. Az egyik a nyugatosodás, amely az irodalomban is helyet kapott – gondoljunk csak a Nyugatra, vagy a szociológia századfordulóról hozott angol és francia orientációja. A másik a „magyarságtudománynak” nevezett törekvés, amelynek egyik kezdeményezője Németh László író volt. Természetesen a kérdés összefüggött a trianoni békeszerződés által teremtett új politikai helyzettel, illetve az 1920-as évek második felének oktatási- és kultúrpolitikájával. Érdekes ennek kapcsán kiemelni azt, hogy Ottlik László pl. Bethlen István miniszterelnök egyik bizalmasa volt, publikált többek között a Magyar Szemlében, amely a két világháború közötti konzervatív folyóiratok egyik legjelentősebb válfaja volt. (Itt jelentek meg írásai többek között Szekfű Gyulának, Kovrig Bélának, vagy Gratz Gusztávnak.) Ottlik László a külföldi ösztöndíjakat követően habilitált, majd a társadalomtan (szociológia) magántanárának nevezték ki. 1929-től 1940-ig, a kolozsvári egyetemre történő rendes tanári kinevezéséig oktatott, széles körű publikációs és közéleti tevékenységet folytatott, illetve hivatali tisztségek egész sorát töltötte be. Az 1940-es egyetemi tanári kinevezésekor a Miniszterelnökség Nemzetiségi és Kisebbségi Osztályának vezetői beosztásától vált meg a tanári karrier kiépítése érdekében. A II. világháború végén a front elől menekülve Buda ostroma idején tűnt el. Feltehetően a háború áldozatául esett.^[2]

Amennyiben Ottlik tudományos pályájának egyes állomásait vizsgáljuk meg, érdemes a jogbölcselethez való viszonyával kezdeni. Ezen a területen két jelentős írása született. Az egyik a Társadalomtudomány folyóiratban 1924-ben megjelent *Jog és társadalom* című tanulmány, amelyről Horváth Barna írt recenziót, illetve a két évvel később megjelent monográfia, *A társadalomtudomány filozófiája*. Ezen kívül jogelméleti utalásokat tartalmaznak a későbbi állambölcseleti és politikaelméleti művei. Ottlik tanulmánya a korabeli Hans Kelsen által képviselt neokantiánus normatív jogtudománnyal szemben kritikai álláspontot foglalt el. A mű a *mi a jog?* kérdésre a neokantiánus szellemiség jegyében válaszolt. A jogot a szerző *érvényes követelést kifejező normaként* határozta meg, tehát egyértelműen

[1] Szabadfalvi, 2019, 14.

[2] Szabadfalvi, 2019, 18-19.

a Sollen világában helyezte el.^[3] Az érvényesség megkülönböztető jegyes azonban az értékes akarat és a hatalmas akarat kettősségében állt, amely a *ki az aki követel?* kérdésre adott válaszok alapján rekonstruálható. Ebben áll Ottlik nívuma a neokantiánus irányzattal szemben: „...annak, hogy érvényes legyen egy kövétel, amelyet 1. magam támasztok magammal szemben’ 2. más támaszt velem szemben. A válasz az lesz, hogy az érvényesség első esetben értékes akaratot, a második esetben hatalmas akaratot feltételez.”^[4] Ebből következik, hogy az autonóm norma értékes akaraton, a heteronóm norma hatalmas akaraton alapszik. Az előbbi mibenlétét az értéktudomány (axiológia), az utóbbit a valóságtudomány (ontológia) feladata tisztázza.

Mennyiben más ez az elmélet Kelsen normatív jogfelfogásához képest? Ottlik amellett érvelt, hogy a heteronóm norma (jogszabály) érvényessége a létező valóságon nyugszik, a kövétel mindig mástól, a létező ténylegesen kövélő hatalomtól ered. Ezzel összefüggésben a magyar konzervatív jogtudós a kelsen-i jogász államfelfogást is bírálta, ahol a valóban „létező” államhatalom kapcsán hívja fel a figyelmet a jogszabályoknak való engedelmisség forrásának eltérő voltára. Horváth Barna úgy jellemezte Ottlik tanulmányát, hogy egy széles körű olvasottsággal rendelkező író kísérel meg új szempontokat vinni a hazai gyér jogelméleti szakirodalomba. Hans Kelsen mellett a bíráló a neokantiánus jogfilozófia német alapítója, Rudolf Stammler felé is megnyilvánult. A stammleri elmélet gyengeségeit abban látta a fiatal magyar szerző, hogy a jog, mint sérthetetlenül kövélő akarat csupán a jog formájára nézve lehet érvényes. Ahhoz, hogy pozitív, azaz tétéles jog legyen, valamilyen konkrét akarattal kell rendelkeznie.

Amennyiben Ottlik kritikailag viszonyul a kortárs jogtudományi gondolkodás két német szerzőjéhez, joggal vethető fel a kérdés, hogy milyen új szempontokat jelenít meg jogelméletében? A konzervatív jogtudós előszeretettel hivatkozott Georg Jellinek és Somló Bódog tudományos módszerére, továbbá kiemelkedőnek tartotta Stammler *Wirtschaft und Recht* című művének weberi cáfolatát. Sőt, mivel a társadalom felé nyitja meg a jog normatív felfogásának problematikáját, ezért a társadalom fogalmának meghatározása szempontjából meghatározó Georg Simmel nevét is érdemes megemlíteni. Ottlik szerint: „A társadalom fogalma... oly egyének közötti kölcsönhatást jelent, amely valamely öntudatos normatív hatalomnak való kölcsönös alávetésen alapul”^[5] A kelsen-i normativitás – hipotetikus norma – érvényesség bűvköréből kilépve, a normativitást a társadalom fogalmához kapcsoló magyar szerző a normatív hatalom fogalmát a társadalom tagjainak akarategységeként határozza meg. További distinkció nála a kényszerhatalom fizikai és szellemi hatalomként való megkülönböztetése. Amennyiben a jog mögött csupán a fizikailag legerősebb társadalmi hatalmat tétéleznék fel, akkor mindig a pillanatnyilag legerősebb hatalmi konstellációkat kellene számba

[3] Szabadfalvi, 2019, 26.

[4] Szabadfalvi, 2019, uo.

[5] Szabadfalvi, 2019, 31.

vennünk. Jogbölcséleti fejtegetése végén a jog fogalmának definícióját is megadja. „A jogszabály sajátos érvényessége azon alapul, hogy a társadalmi normák olyan rendjéhez tartozik, amelynek hatályosságáért az állam hatalma kétségtelen túlerőt szavatol.”^[6] Ez utóbbit említi meg Bibó István *Kényszer, jog, szabadság* című, 1935-ben megjelent művében, mint a hatalom-és kényszerelméletek egyik jelentős válfaját. Bár a jogbölcsélet felé tett lépések során Ottlik számos problémát elemzett, mint pl. a kényszer jellege, a helyes jog fogalma, társadalmi normák érvényessége stb., a tudományterület elmélyültebb kutatása ezzel véget ért.

A jogbölcséleti fejtegetések mellett fordult a marxizmus és a szocializmus bírálata felé, amely közel sem talált minden fórumon kedvező fogadtatásra. A marxizmus társadalomélete című, 1922-ben megjelent művét az egyik kritikus „ügyesen megírt politikai vitairatnak” titulálta, amely érzelmi és dogmatikus előítéleteket tartalmaz.^[7] Tulajdonképpen az életmű szempontjából ez is kitérőnek tekinthető, ám bizonyára szerepet játszott abban, hogy a magyar konzervatív jogtudós az 1920-as évek közepén a társadalomtan (szociológia) felé forduljon.

Ottlik társadalomtudományhoz való viszonya a monográfia egyik legizgalmasabb fejezete. Mivel konzervatív szerzőről van szó, aki Concha Győző munkásságát tekintette példaképnek, várható, hogy ezt a tudomány mintegy köztes tudományterületnek tartja. A közjogi hagyományokra épülő magyar konzervatív politikatudomány nem tekintette a szociológiát meghatározó tudományágnak, az ún. előtudományok és a politikatudományok közé helyezte.^[8] Ezzel szemben a 1880-as éveiben útjára induló magyar jogfilozófusok a szociológiát tekintették fő tudománynak a társadalomtudományi gondolkodásban, s ennek ez irányzatnak egyik legjelentősebb szerzője volt Pulszky Ágost,^[9] aki vitába is bocsátkozott Concha konzervatív álláspontjával.

Ottlik László nézeteit előrevetítette a magántanári képesítés tárgyában 1925. február 7-i keltezéssel benyújtott kérelem, amely a megtartani szándékozott előadás tematikáját a *Társadalomtan, mint a politika tudományának bevezető fejezetében* jelölte meg. Fő műve ezen a területen egy évvel később, a Magyar Filozófiai Társaság Könyvtárának sorozatában *A társadalomtudomány filozófiája* címmel jelent meg. A szociológia tudományához a magyar konzervatív jogtudóst meglehetősen ambivalens viszony fűzte. A marxizmus bírálata során keletkezett írásaiban nem látta lehetségesnek a szociológia önálló tudományként való megközelítését. Később, a társadalomtan kutatási során inkább a pozitivizmust és a comte-i elméletet bírálta. Egyértelmű Concha hatás, hogy a társadalom nem vizsgálható természettudományi gondolkodás mintájára, sőt a társadalom nem anyagi (materiális), hanem szellemi valóság. Tudományelméleti szempontból ugyan csak Concha Győző nézetei köszönnek vissza, ahogy Ottlik mellett érvelt, hogy

[6] Szabadfalvi, 2019, 34.

[7] Szabadfalvi, 2019, 39.

[8] Concha, 1895, 25-26.

[9] Pulszky, 1885, 4.

a szociológia a nemzet eszméjéhez vezető tudományként definiálható. Amiben viszont nézetem szerint eltér a tanítvány egykori tanárától, az a társadalom és a jog, pontosabban a társadalom és normatív hatalom összekapcsolásának a szándéka. Concha ugyanis *Politika* című művében a társadalom fogalmánál inkább csak arra szorítkozik, hogy bírálja a pozitívizmust, a naturalizmust, a marxizmust és az evolúcióelméletet, ám már nem tárgyalja a társadalom és jogrendszer kapcsolatát. Ottlik László ellenben a jogbölcselet irányába tett kitekintésnek köszönhetően más kontextusba helyezi a társadalom problémáját. Ahogy fenn láthattuk, a társadalom definíciója Simmel meghatározása mentén haladt. Ezen a ponton Ottlik már igyekezett a német orientációtól eltávolodni. Concha szellemi elődje Hegel volt, a hegeli dialektikus gondolkodás – család-társadalom-állam – ellentétéből indult ki, Ottlik viszont a társadalom fogalmán az egyének közötti kölcsönhatást érti, amely az egyének közötti „összehangzó magatartásban”, kooperációban ölt testet, és valamely „öntudatos normatív hatalomnak való kölcsönös alávetésén” alapul. A társadalom materiális erejének forrása a tekintély, a társadalom tehát szellemi hatalom.^[10] Ugyanakkor azonban a politikai rendszerek társadalomtudományi megalapozásának szándékát nem valósítja meg, végeredményben nem haladja meg Concha Győző közjogias nézeteit.

A fent említett különbséget leszámítva Ottlik monográfiája már megemlítette a politikatudományt, amelynek fő tárgyát az államban jelölte meg. Nála, éppen úgy, mint Concha Győzőnél, a politikatudomány elsőrendűen fontos diszciplínává vált. Tudományos munkásságának ezt követő, jelentősebb része politikatudományon és az államelméleten belül mozgott. Az állam a szerzőnél weberi értelemben vett ideáltipikus fogalomként a társadalom rendjét fenntartó szervezett hatalomként fogható fel.^[11]

A politikatudomány területén Ottliknál érezhető továbbá néhány kortünet. Az egyik a demokrácia-diktatúra problematikája, amely értelemszerűen az I. világháború előtti társadalomtudományi gondolkodásból hiányzott, viszont az 1920-30-as évek egyik uralkodónak nevezhető toposza volt,^[12] a másik pedig az államférfi speciális témaköre. Kortásai közül többek között Kornis Gyula^[13] szentelt ennek kétkötetes művet, ám ezen túlmenően a politikai valóság, az autoriter és diktatórikus rendszere kiépülése szintén maga után vonta ennek a kérdésnek a politikatudomány berkein belüli elemzését. Ottlik az államférfit a politikai felelősség felől elemzte behatóbban.

1929-ben megjelent *Diktatúra és demokrácia* című tanulmányában egyértelművé tette, hogy e két fogalom nem tartozik egy fogalmi dimenzióba. A diktatúra ellentéte a liberalizmus, ahol az egyéni szabadság elve érvényesül. Ugyanakkor a liberális demokrácia nem rekeszti ki azt a felvilágosult diktatúrát és a cezarisztikus

[10] Szabadfalvi, 2019, 59.

[11] Szabadfalvi, 2019, 67.

[12] Ld. többek között: Századok Archívum, 1935, 4-5.

[13] Kornis, 1933.

monarchiát, amelyben a fejedelem a népuralom és a szabadság nevében kormányoz. A nyugati (liberális) demokráciák sajátossága, hogy a politika irányításában a végső szót a „sokaság” mondja ki, vagyis – Thiers híres mondását interpretálva – a nép nemcsak uralkodik, hanem bizonyos értelemben kormányoz is, más szóval az egyesek sokaságából álló polgári társadalom uralkodik az állami apparátus fölött. A diktatúrákban ezzel szemben a diktátornak közvetlenül rendelkezése alatt álló államapparátus, mely a legfőbb hatalom birtokosa, nincs alávetve a társadalomnak. Mussolinin idézve: nincs semmi az államon kívül, vagyis az állam „totális”. Ami tehát a liberális demokráciákat a diktatúrák csoportjától megkülönbözteti „az az egyik esetben a polgári társadalom uralma az állami apparátus felett, a másik esetben az állami totalitás, a társadalom felszívódása az államban.” Lényegében ebben az értelemben különbözteti meg és állítja egymással szembe a „jelenkori” politikai rendszerek két fő típusát a „polgári demokráciát” és a „totális államot.”

Végül Ottlik tudományos munkásságának lényege az 1930-as, 1940-es évek fordulóján napvilágot látott politikaelméleti szintetikus, több kötetből álló műveiben jelent meg. A szerző összefoglaló jellegű, oktatási célzatú és szélesebb olvasóközönség számára írott könyvei rendszerezetten tartalmazzák korábbi munkásságának tudományos eredményeit. Először *A mai világ képe* négykötetes sorozat darabjaként megjelent *A politikai rendszerekben* mutatja be részletesen a jelenkori politikai rendszereket, mint pl. a polgári demokráciák ideáltípusának tekintett angol kabinetrendszert, a francia parlamentarizmust, illetve az amerikai elnöki rendszert, továbbá a két világháború közötti politikai változásokat és azok hatását a kortárs politikai rendszerekre. Másodikként jelent meg 1940-ben *A politikai rendszerek története*, amely a politikai rendszerek történeti ívét vázolta fel igen gazdag politikafilozófiai forrásokra hivatkozásokkal, utolsóként pedig az 1942-ben a *Bevezetés a politikába* című műve.

A korábban tárgyalt tudományterületekkel szemben Ottlik behatóbban foglalkozott a politikatudomány fogalmi kimunkálásával, a tudományos módszer kifejtésével és a tematika (politikai jelenségek) elméleti megalapozásával. Ugyan a modern politikatudományi fogalomalkotásról már az 1930-as enciklopédia szócikkében értekezett: „...a politikatudomány mindinkább túlhaladva az államelmélet merőben analitikus, fogalomelemző feladatain, a politikai történetes reális tényezőit, a különböző társadalmi erőket, és folyamatokat iparkodik tüzetesebb, szintetikus tanulmány tárgyává tenni.”^[14]

A politikatudomány központi fogalma a hatalom volt: „A politika...nem egyéb, mint hatalomról szóló tudomány.”^[15] E tekintetben először a társadalom hatalmát vette górcső alá, amelynek során megállapította, hogy a társadalom szocializáció (nevelés), tanulás eredménye és a társadalom hatalmának, tekintélyének elfo-

[14] Szabadfalvi, 2019, 98.

[15] Szabadfalvi, 2019, 99.

gadása, amit előszeretettel neveznek fegyelemnek. Nézete szerint különbséget kell tenni a konvencionális és a parancs jellegű szabályok között. Ezt követték a parancs meghatározásának kísérlete, majd az állami hatalomról szóló fejtegetések. „Azt az uralkodó hatalmi szervezetet...amely egy bizonyos, határozottan körülírható, azaz állandó határok között fekvő területen minden egyéb szervezettel szemben álló túlerővel rendelkezik, »államnak« nevezjük. Röviden és markánsan szólva: az állam nem csupán uralkodó, hanem egyúttal fölényes hatalom birtokosa, azaz olyan hatalmasság, amellyel szembeszállni reménytelen vállalkozás.”^[16] Ezután látott neki Ottlik a politikai rendszerek leírásához szükséges fogalmak és szempontok rangsorolásához. Ezt a szerző politikai analitikának nevezte, azaz a politikai rendszerek sajátosságainak statikus leírására vállalkozott, ám ezt nem az alkotmánytan keretében, ahogy elődei, mint pl. Kautz Gyula tették, hanem a közjogi/normatív rend valóságos politikai rendszerekkel való viszonyán keresztül. Ezen vállalkozás keretében tárgyalta a kormányforma, az államforma, illetve a politikai vita fogalmait. Elsőre meglepőnek tűnik a kormányforma kiemelt helye, ugyanis a hagyományos politikai filozófiák vagy együtt kezelik az államforma kérdéskörével, tehát lényegében szinonim fogalomként használják, vagy – ahogy a közjogtudomány teszi – az alkotmány alapján distinkciónak, és felállítanak egy tipológiát a hányan és hogyan gyakorolják az állami főhatalmat kérdésre adott válaszok alapján. Ottlik viszont ún. politikai kormányformáról beszél, ami azt jelentette, hogy a szerző arra volt kíváncsi, hogy ténylegesen kik gyakorolják a kormányzóhatalmat, amit megkülönböztetett a közjogi értelemben vett kormányforma kategóriájától. Ezt követően az államforma nála a kormányzó hatalom gyakorlásának „jogcíméről”, illetve annak igazolásáról szólt, így a kormányformához képest csupán másodlagos, elméleti konstrukciónak tekinthető.

Az Ottlikról szóló monográfia szemléletesen, táblázatokban mutatja be és elemzi a két fogalom közötti kapcsolat alapján előálló politikai rendszerek főbb típusait, azok társadalomtudományi megalapozásának kísérletét. Ugyancsak érdekes a politikai vita fogalmának beiktatása. Hogyan kerül az analitikus vizsgálat körébe egy látszólag mellékesnek tűnő fogalom? Ottlik szerint ez a társadalomban előálló közérdekről szóló nézetek elvi (világnézeti, eszmei) összeütközése a politikai vélekedés békésebb formája. Ez szerves része a politikai rendszerek fogalmi analízisének. A fogalmak tisztázása után kezdett neki a szerző hosszadalmas történeti elemzésének, amelynek végpontja a saját korát uraló politikai rendszerek leírása volt.

Szabadsfalvi József monográfiája nagy alaposággal és mélyreható elemzéssel mutatja be egy két világháború közötti magyar tudós nézeteit és tragikus életútjának egyes állomásait. A könyv olvasása kapcsán felvethető egyik legfontosabb kérdés az lehet, hogy sikerült-e Ottlik Lászlónak a korábbi, közjogias szemléletű, „államcentrikus-jogászias” politikatudománnyal szemben új diszciplínát kimun-

[16] Szabadsfalvi, 2019, 100.

kálnia. Az olvasónak az a véleménye, hogy az „új” politikatudomány bűvkörében élő szerző szervesen illeszkedett saját korának konzervatív gondolkodóihoz, többek között Szandtner Pál vagy Krisztics Sándor munkásságához, ám bármelyik általa művelt tudományterülethez kapcsolódó munkáit nézzük, a fogalomkészlet kimunkálása néhol pontatlan vagy elnagyolt volt. Egyetértve a mű szerzőjével, Ottlik László korai halála minden bizonnyal megakadályozta abban, hogy egy mélyebben átgondolt állam-és politikatudományi munkásságot tudhasson maga mögött. Erre irányuló szándékát, illetve a mögötte felhalmozott hatalmas tudásanyagot ellenben számos kortársa ismerte el.

IRODALOM

- Concha Győző (1895): *Politika*. Eggenberger-féle Könyvkereskedés, Budapest.
- Századok Archívum (1935): Demokrácia és Diktatúra. In: *Századok*. 4-5. számok, Hungária Hírlapnyomda Rt., Budapest.
- Kornis Gyula (1933): *Az államférfi: A politikai lélek vizsgálata I-II*. Franklin Társulat, Budapest.
- Pulszky Ágost (1885): *A jog- és állambölcsészet alaptanai*. Eggenberger féle Könyvkereskedés, Budapest.
- Szabadfalvi József (2019): *Egy konzervatív állam-és politikatudós: Ottlik László (1895-1945)*. Dialóg Campus Kiadó, Debreceni Egyetemi Kiadó, Budapest- Debrecen.

ERDÉLY

SEPTEMBER 1918

FALLAS FOTÓFFESZT